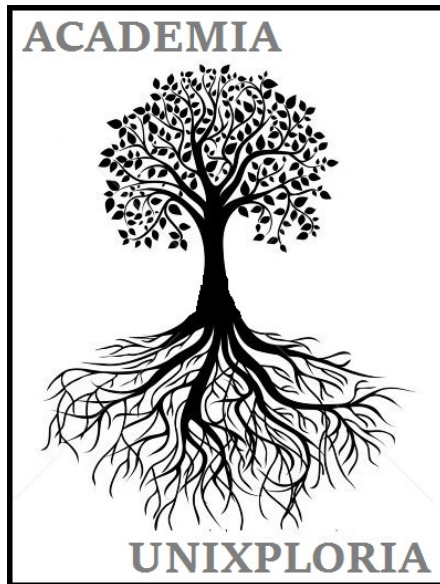




**Yngve Löwegrens *Naturaliekabinett i Sverige under 1700-talet. Ett bidrag till zoologiens historia.***

Leif Oxenmyr

Yngve Löwegren, "Naturaliekabinett i Sverige under 1700-talet. Ett bidrag till zoologiens historia" *Lychnos-bibliotek* 13, Almqvist & Wiksell, Uppsala (1952). 407 s.

Yngve Löwegrens fylliga historik över de zoologiska samlingarna (och deras upphovsmän) är allt annat än smal till sitt upplägg. Löwegren följer naturaliesamlandet i Sverige från de privata samlarnas naturaliekabinett till vår tids moderna naturhistoriska museer. Tyngdpunkten i den historiska framställningen ligger givetvis på 1700-talet. Den röda tråden i framställningen är den samlarlust som kan spåras genom århundradena. Boken är i det närmaste att betrakta som ett standardverk inom sitt ämnesområde.

Samlandets historia har blivit allt populärare bland forskare. Det märks inte minst i den relativt nygrundade tidskriften *Journal of the History of Collections* (1989-). Forskningen tycks dock ha sin tyngdpunkt i den anglosaxiska språksfären. Mycket litet har skrivits om naturaliesamlandets historia i Sverige. Tidigare forskning på området är (åtminstone på svenska) knapphändig, vilket Löwegren också påpekade redan 1952; forskningen är fortfarande ytterst knapphändig. De flesta studier kretsar främst kring konstsamlandet och dess patroner. Studier har gjorts på enskilda personer, bland annat i Arthur MacGregors bok om Hans Sloanes samlarverksamhet.<sup>1</sup> Vad naturaliesamlandet beträffar finns främst studier av utländska författare att tillgå. A. L. Larsens bok<sup>2</sup> om samlandets kulturer är mycket intressant, och ger många uppslag till vidare forskning. Mycket källor finns också att tillgå beträffande kopplingen mellan museerna och den samlarvurm som lett fram till de moderna museernas uppkomst.

Yngve Löwegrens bok är i första hand en kronologisk framställning av naturaliesamlandets uppkomst, historia och kulturella betydelse. Tonvikten ligger på akademiernas (Lund och Uppsala) samlingar, även om utstick görs till de kungliga samlingarna som grundades under 1700-talet. Adolf Fredriks och Lovisa Ulrikas intresse för naturalier är allmänt känt.

Det som gör boken intressant är det sätt varpå författaren kopplar samlarobjekten till deras kulturella särart – och vetenskapliga nytta. Genom en synnerligen omfattande genomgång av museiarkiv, brevväxlingen mellan dåtidens stora vetenskapsmän samt studier av

---

<sup>1</sup> Arthur MacGregor, *Sir Hans Sloane. Collector, scientist, antiquary*, British museum press, London (1994).

<sup>2</sup> A. L. Larsen, *Not since Noah: English scientific zoologists and the craft of collecting 1800-1840*, Princeton university press, Princeton (1993).

efterlämnade naturaliesamlingar beskriver Löwegren 1700-talets samlande i stort (med betoning på de vetenskapliga samlingarna).<sup>3</sup>

Det sociala kontaktnätet som hjälpte samlarna att skaffa nya objekt till samlingarna uppfattas av Löwegren som en relativt begränsad akademisk kultursfär, som med modern retorik kan betecknas som *naturaliesamlandets kontext*. Det hade varit intressant att koppla Löwegrens 50 år gamla studie till en modernare teoretisk tolkning. I exempelvis Susan M. Pearces bok *Museums, objects and collections: A cultural study* läggs än större tonvikt vid den kulturella och sociala bakgrunden.<sup>4</sup> Där Löwegren ger en deskriptiv framställning analyserar Pearce istället förhållandena och sätter in dem i ett större kulturellt sammanhang där objekten får i det närmaste symbolisk innebörd. De enskilda samlarobjekten framstår som symboler för en hel tidsanda.

Löwegrens historik börjar med en kort introduktion till 1700-talets naturaliesamlande. Under 15- och 1600-talen fanns relativt få naturaliesamlingar i Sverige (jämfört med den europeiska kontinenten). Under 1700-talet skjuter naturintresset i höjden, mycket tack vare de stora vetenskapliga insatserna av bland annat Carl von Linné. Linné blev en auktoritet också beträffande anläggandet (och ordnandet) av naturaliesamlingar. Modet att samla naturalier spred sig i akademiska kretsar och högre samhällsskikt. Löwegren påpekar också att Sverige först under 1600-talet hade personer med ekonomiska resurser att anlägga samlingar. Det kan tyckas vara en paradox att samtidigt som Sveriges stormaktstid tog slut började en ny epok i landets historia, de vetenskapliga framgångarna började avlösa varandra.<sup>5</sup> De svenska naturvetarna vann nu de framgångar staten tidigare vunnit på slagfälten.

Att samlandet följer trender står klart. Att naturaliesamlandet blev så populärt just under 1700-talet är inte så konstigt vid betraktande av upplysningstidens idéhistoria.

Naturalhistoriens popularitet nådde sin kulmen under 1700-talet. Upplysningstidens

---

<sup>3</sup> Tyvärr saknar svenska språket en fullgod term för den engelska termen *scholar-collector*. *Scholar-collector* används för att särskilja det vetenskapliga samlandet från samlandet som en renodlad fritidssysselsättning.

<sup>4</sup> Se vidare: Pearce, Susan M., *Museums, objects and collections: A cultural Study*, Smithsonian institution press, Washington D.C. (1993). Pearce använder sig bl.a. av Thomas Kuhns sociala kontextteorier då samlandets historia beskrivs. Ferdinand de Saussures semiotiska analyser har också gjorts om till en form av "föremålsanalys", där samhällets sociala kontext och samlarens val av enskilda föremål kopplats till de historiska händelser som skapat föremålets specifika symbolvärde.

<sup>5</sup> Löwegren (1952), s. 39 f.

utilistiska strävanden gav också de praktiskt inriktade, naturvetenskapliga disciplinerna ett större värde. Inte minst statens inventeringar gällande mineraler och andra naturtillgångar spelade en viktig roll. Naturaliesamlandet kan ses som en del av denna "inventeringsiver". Riket skulle klassificeras, nyttigheter upptäckas och tillvaratas. Man ville klassificera och studera djur, växter, mineraler etcetera för att bestämma om de kunde var till någon nytta för människan. Klassificeringen av naturen kan för övrigt ses som en del av den allmänt hierarkiska syn som då rådde.

1700-talets förkärlek för abnormiteter och andra udda föremål från naturen gjorde att de flesta samlingar (även de med mer vetenskapliga ambitioner) innehöll en hel del kuriosa-föremål, till exempel djur med två huvuden. Intresset för det udda kan delvis förklaras genom de geografiska upptäckter som gjordes under 16- och 1700-talen. Människors aptit på *exotica* bara växte i takt med att världen blev större rent geografiskt. De udda naturalierna kunde också ses som tecken från Gud. Enligt Löwegren var samlandet av abnormiteter ett uttryck för människors rädsla för Gud, d.v.s. Gud visade de klenetrogna vad som kunde ske om de inte höll sig till den "rätta" läran.<sup>6</sup>

Personligen tycker jag att Löwegren kunde ha gett en tydligare genomgång av de bakomliggande orsakerna till intresset för det exotiska kontra det inhemska. Författaren konstaterar nästan i förbigående att intresset för det exotiska lockade mer än det inhemska. Som läsare undrar jag varför det var på det viset? Med tanke på de inventeringar av landet som gjordes (av bland annat Linné) borde väl även den inhemska floran och faunan ha beretts ett större intresse. Det är för övrigt belysande att termen *kuriosakabinett* användes till slutet på 1700-talet.

Kuriosa hade under 1700-talet inte den nedsättande klang det har idag. Tvärtom var ord som *curieus* och *kuriosa* begrepp som väckte människors intresse. Trots att ordet *naturaliekabinett* var etablerat använde man sig ofta av båda begreppen för att beskriva förvaringsplatsen för de mest skilda typer av samlingar; i ett naturaliekabinett kunde även konst och dylikt förekomma. Tendenser till den specialisering som började framtona under upplysningen hade ännu inte nått kuriosa- och naturaliekabinetten.

---

<sup>6</sup> Löwegren (1952), s. 42 ff.

Naturaliesamlandet blev under 1700-talet också en ekonomisk fråga. Priserna på naturalier steg markant i och med att samlandet av dem i det närmaste blev till en modefluga.

Naturalier blev med tiden "affärsobjekt" som man handlade med nere på den europeiska kontinenten. Amsterdam kom med sin position som hamnstad att bli centrum för Europas handel med naturalier.

Var då naturaliesamlandet väl utvecklat i 1700-talets Sverige? Tiden före reformationen var mycket av kulturen och undervisningen i Sverige knuten till de katolska klostren. Efter den protestantiska reformationen var Sverige relativt sett ett lågvattenmärke beträffande kultur och utbildning. Detta märktes inte minst i de förhållandevis få naturaliesamlingar som fanns i Sverige under 15- och 1600-talen. Löwegren har också i sin framställning delat upp samlandet i Sverige i tiden före- respektive efter Linné. Att Linné utgör en vändpunkt beträffande naturaliesamlandet i vårt land står utom alla tvivel. Med Linné följer också flitiga lärjungar till honom, som samlar och bearbetar det nya materialet enligt den binära nomenklaturens regler.

Under 1700-talets början fanns alltså förhållandevis få naturaliesamlingar i jämförelse med den europeiska kontinenten. Då Carl von Linné började sina inventeringar och insamlingar av floran och faunan började dock personer i de övre samhällsskikten inse nyttan av naturaliesamlingarna. Det enda sättet att finna kunskap om naturen var att samla in arter för att studera dem. Med Carl von Linné kan det svenska naturaliesamlandet sägas börja på allvar. Att ha ett naturaliekabinett blev status under 1700-talet. Adelsmän, kungligheter (bland annat drottning Lovisa Ulrika) och affärsmän köpte naturaliesamlingar och lät naturalhistoriker ordna samlingarna enligt tidens vetenskapliga principer. Betoningen av nyttan med samlingarna var nog ändå inte den viktigaste drivkraften bakom anläggandet av naturaliesamlingar. Samlingarna blev med tiden en viktig statussymbol, som bevisade att ägaren till samlingarna var intresserad och insatt i tidens vetenskapliga och kulturella frågor.

Löwegren ställer slutligen den intressanta frågan om varför 1700-talets många amatörer kunde bli så framgångsrika som naturaliesamlare. Det mest grundläggande svaret på frågan blir i första hand att de som var intresserade av naturalhistoria ofta var ganska besuttna, de

hade större ekonomiska möjligheter att förvärva föremål än de statliga institutionerna. En viktigare faktor var kanske att det ännu var möjligt att ha kunskap om *hela* naturen. Specialiseringen behövde inte drivas så långt. Den allra viktigaste anledningen var nog Linnés nya klassificering av naturen. I hans *Systema Naturae* etableras den binära nomenklaturen, vilket säkert eggade samlarlusten. För första gången i historien hade växter och djur logiska namn – naturaliesamlare fick nu tillgång till förhållandevis enkla, logiska klassificeringstabeller, som hjälpte dem att ordna och upptäcka naturföremål. Den inhemska naturen blev plötsligt intressant och fantasieggande, inte skrämmande och otillgänglig.

Löwegrens bok ger många uppslag till ny forskning. Att den är den enda boken i sitt slag på svenska som är så heltäckande gör den inte sämre. Min enda kritik är att den kan uppfattas som en "katalog", vilket gör den till något trist läsning för den oinvigde. Boken blir till en uppräkningslista av samlare. Den är icke desto mindre en oerhörd arbetsinsats, som ger andra forskare tillfälle att studera naturaliesamlandet ur nya perspektiv.